

2. Іванова О. Формування екологічної культури / О. Іванова // Початкова школа. – 1998. – № 8. – С. 40 – 42.
3. Ковальчук Г. Виховання екологічної свідомості / Г. Ковальчук // Початкова школа. – 1999. – № 10. – С. 17 – 19.
4. Мантула Т.І. Наступність у формуванні цілісного сприйняття природи між дошкільною та початковою ланками освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.09 / Т.І. Мантула; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2007. – 20 с.

УДК 37.011.33

*Тягур Василь Михайлович,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогіки дошкільної та початкової освіти,
заступник директора з навчальної роботи
гуманітарно-педагогічного коледжу
Мукачівського державного університету,
Пеца Вікторія Михайлівна,
магістр спеціальності «Початкова освіта»,
Мукачівський державний університет*

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ, ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТРУДОВОЇ КУЛЬТУРИ

Орієнтації в галузі освіти докорінно змінилися у зв'язку з останніми соціальними перетвореннями в українському суспільстві. У сучасних умовах розвитку національної школи нова освітня філософія передбачає спрямування навчально-виховного процесу на формування духовного світу особистості, утвердження загальнолюдських цінностей, розкриття і розвиток потенційних можливостей до самостійного здобуття знань учнями. Одним з актуальних завдань початкової освіти є підвищення якості та ефективності навчання шляхом всебічної активізації пізнавальної діяльності молодших школярів, розвитку їх мислення, творчих здібностей. Особливої ваги у підвищенні якості викладання і розвитку учнів у сучасній початковій школі набуло проблемне навчання.

Основними завданнями проблемного навчання є: розвиток мислення, здібностей учнів, їх творчих умінь; виховання активної творчої особистості, яка вміє бачити, ставити і вирішувати нестандартні проблеми; засвоєння учнями знань, умінь, які самостійно здобуті в ході активної пізнавальної діяльності. Проблемне навчання (як і будь-яке інше навчання) може сприяти реалізації двох цілей: сформувати в учнів необхідну систему знань, умінь і навичок; досягти високого рівня розвитку школярів, розвитку здатності до самонавчання, самоосвіти, розвитку рівня культури праці [1].

Значення проблемного навчання виявляється у тому, що внутрішні процеси пізнавальної діяльності поєднуються з несподіваністю, здивуванням, здогадкою, розумовим напруженням, очікуванням, пошуком аргументів та доказів, воно збуджує і формує інтерес до навчання, розвиває ініціативу й самостійність учнів, сприяє розумінню внутрішньої сутності процесів і явищ, формує вміння бачити проблему і знаходити шляхи її рішення, стимулюючи пізнавальну діяльність учнів.

«Проблемне навчання, – пише М. І. Махмутов, – є навмисна цілеспрямована діяльність вчителя і учнів по постановці учбових проблем, їх формулюванню, висуненню гіпотез, їх обґрунтуванню і перевірці на практиці» [2].

Учитель має бути готовим до того, що на протязі своєї педагогічної діяльності йому доведеться не раз переглядати задачі трудового навчання, працювати за новими вдосконаленими програмами. Тому недостатньо тільки знати задачі та зміст трудового навчання, характерні для даного періоду розвитку школи. Потрібно розуміти, чим вони

викликані, які за ними стоять методологічні й педагогічні установки [3, с.7].

Дуже важливим є питання про типи проблемних ситуацій. Це питання слід вирішити з урахуванням умов, в яких проводиться трудове навчання учнів. Можна виділити наступні типи проблемних ситуацій.

I-тип. Проблеми, що виникають при поясненні нової операції, робочих прийомів. При рішенні подібних проблем виявляється недостатність раніше засвоєних знань і виникає потреба в нових знаннях, уміннях і навиках.

II-тип. Проблеми, що виникають при виконанні практичних завдань. Проблеми такого типу мають особливо важливу роль. Вони сприяють творчому застосуванню системи наявних знань при виконанні конкретного завдання, розвивають здатність творчо вирішувати трудові задачі [4].

На уроках трудового навчання в початковій школі можуть бути наступні два види проблемного викладу:

1. Висунення окремих проблем, постановка проблемних питань, основна мета яких полягає в організації активної діяльності учнів при засвоєнні нових знань. Вчитель ставить перед учнями такі проблеми і питання, які зацікавлюють їх, викликаючи активну розумову діяльність.

2. Висловлюючи зміст теми, вчитель демонструє перед учнями самий шлях наукового мислення, примушує учнів стежити за діалектичним рухом думки до істини, робить їх як би співучасниками наукового пошуку [5].

При проблемному викладі навчального матеріалу перед учнями початкових класів висувуються вузлові проблеми і питання. До цих питань відносять ті, на які учнів не можуть відповісти відразу: у них для цього не вистачає досвіду, якихось відомостей, вони не володіють певною інформацією.

Постановка проблеми, створення проблемної ситуації – лише початок творчої розумової діяльності учнів. Результат навчання в основному буде залежати від правильності вибору ходу розв'язання проблеми. Тому завдання вчителя в цьому напрямі – це розкриття учнями закономірностей, процесу розв'язання проблем, створення керівництва їх діяльності, вдосконалення процесу культури праці, які приведуть їх діяльність до очікуваного результату. Формуючи в учнів початкових класів уміння розв'язувати проблеми, слід спиратися на існуючий у них деякий досвід у розв'язанні життєвих проблем, враховуючи при цьому їхні вікові особливості.

Розуміння поставленої проблеми учнями здебільшого залежить від учителя, тому що він, знаючи індивідуальні особливості учня може відповідно розгорнути проблему, більше або менше активізувати потрібні знання, тобто може «добитися» розуміння проблеми. Складання плану проблеми – це цілком самостійна робота учнів, і на формування цих вмій вчителеві слід звернути особливу увагу. Планування вже само по собі є засвоєнням нових знань, оскільки ґрунтується на аналізі проблемної ситуації. Скласти план розв'язання проблеми – це означає вибрати варіант розв'язання, що ґрунтується на тому чи іншому припущенні. Процес розв'язання навчальної проблеми закінчується формулюванням висновків, та перевіркою їх правильності на практиці. Важливим на цьому етапі є і аналіз помилок, бо він навчає правильних прийомів розв'язання проблем.

При вирішенні проблем, що мають декілька розв'язків, вчитель повинен передбачити можливі варіанти відповідей і в ході розв'язання направити мислення молодших школярів у бік раціональних.

Оскільки прийоми будь-яких дій можна засвоїти тільки в процесі самих дій, то найбільш ефективним методом розв'язання проблем є систематичне їх розв'язання, у ході розв'язання яких важлива керівна і спрямовуюча роль вчителя. Він спрямовує хід думок учнів на аналіз фактів, порівняння, узагальнення і висновки, веде аналіз роботи від неправильних висновків до обґрунтування припущень і їх підтвердження конкретними фактами. Допомога вчителя завжди ефективніша не на початку розв'язання проблеми, а після спроб розв'язати її.

Проблемне навчання приводить до появи нової структури діяльності вчителя з повідомленням навчального матеріалу учням, яка полягає в тому, що він пояснює найскладніші поняття, систематично створює проблемні ситуації, організовує навчально-пізнавальну діяльність учнів. Вчитель повідомляє фактичний матеріал, описує його і пояснює на фоні створених ним проблемних ситуацій, пробуджуючи учнів до часткової або повної самостійної пізнавальної діяльності. Але слід знати, що проблемне викладання матеріалу базується на раціональному поєднанні проблемних та інформаційних питань, задач і завдань, слова і наочності. Співвідношення пояснень вчителя і самостійної пізнавальної діяльності учнів пояснюючий момент викладання не зникає повністю; вчитель направляє пізнавальну діяльність учнів з розв'язанням задач порадами, консультаціями, вказівками тощо. Вчитель повинен поставити роботу так, щоб у спільній діяльності з учнями підвищувався рівень їх розумового розвитку і збільшувались їх творчі можливості.

Проблемне навчання ставить значні вимоги до мови вчителя. Важлива умова правильної постановки проблеми – точне словесне формулювання думки. Оскільки технічна термінологія специфічна, то вчитель із самого початку навчання повинен розкривати зміст нових технічних термінів, навіть вдаючись до з'ясування історії їх виникнення. Правильне розуміння учнями поставленої проблеми великою мірою полегшує її розв'язання, тому що учні швидше виділяють головне і зосереджують на ньому увагу, що сприяє формуванню культури праці.

Проблемне навчання можна організувати під час усіх видів занять, і в усіх випадках спільним є підвищення розумової активності учнів. Звичайно, найбільші можливості проблемного навчання в трудовому навчанні розкриваються головним чином на етапі засвоєння нових знань, формуванні наукових понять і під час розв'язання практичних задач, що ставить значні вимоги до ерудиції вчителя, а особливо у знаннях основ наук.

Отже, можна зробити висновок, що досконало володіючи матеріалом трудового навчання в процесі навчання, знаючи умови виникнення і способи створення проблемних ситуацій, учитель завжди може використати проблемність як засіб розумової діяльності учнів. Використання елементів проблемного навчання робить навчальний матеріал більш доказовим, навчає логічно мислити; спонукає розвиток інтелектуальної активності, підтримує ініціативу, формує критичне мислення; викликає зростання інтересу до навчання і пізнавального ставлення до дійсності. Проблемне навчання є одним із найефективніших засобів активізації навчальних процесів у проектно-технологічній діяльності учнів на уроках трудового навчання та формуванні трудової культури.

Список використаних джерел:

1. Артемчук Г.І. Методика організації науково-дослідницької роботи: навчальний посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів / Г.І. Артемчук. – К. : Просвіта, 2000. – 150 с.
2. Махмутов М.И. Принципы проблемности в обучении / М.И. Махмутов // Вопросы психологии.- 1984.- №5.- С.30-36.
3. Хоменко В.О. Створення проблемних ситуацій на уроках технічної праці / В.О. Хоменко // Трудове навчання в школі. – 2012.- № 5 (41). С. 7-11.
4. Батышев С.Я. Трудовая подготовка школьников. Вопросы теории и методики / С.Я.Батышев.– М. : Педагогика, 1981.–192с.
5. Тхоржевський Д.О. Методика трудового і професійного навчання та викладання загально технічних дисциплін / Д.О. Тхоржевський. – К. : Вища школа, 1992. – 332с.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>